

A RUSZINSZKÓI KÉRDÉS

DR. VISKI ILLÉS JÓZSEF

EGYETEMI TANÁR, ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐ
ELŐADÁSA

AZ ORSZÁGOS NEMZETI KLUBBAN
1939. FEBRUÁR HÉN

BUDAPEST, 1939

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

Kevés kérdés van ma, amely iránt az érdeklődés Európa-szerte annyira felébredt volna, mint a mi szegény rutén népünk kérdése iránt az ukrán probléma kapcsán. Csodálatos módon ma már felfedezik Nyugat-Európában is, hogy Magyarország északkeleti részén egy félmillió kis és szegény nép lakik, amellyel talán inkább érdemes foglalkozni, mint ahogy régebbi időkben Madagaszkárral foglalkoztak. Valóban többet tudtak és talán még ma is többet tudnak Madagaszkárról, mint Ruszinszkóról.

Körülbelül 25 esztendőt töltöttünk el többen, nemcsak jó magam azzal, hogy felébredszük az érdeklődést az *északkeleti szláv korridor iránt*. Ez alatt az idő alatt csak egyetlen egy embert találtunk, egy nagy embert, a mi barátunkat, Benito Mussolinit, aki 1931. február 23-án az audienciámon részletes tájékoztatást nyert az északkeleti szláv korridorról és rögtön felfogta annak nagy jelentőségét.

Előadásom tárgya Ruszinszko helyzete. Ezt a kérdést, sajnos, másképp megvilágítani és megoldani nem tudom, csak úgy, hogy előzménykép, talán hosszasan, el kell mondanom mindazt, ami ebben a kérdésben fontos, hogy levonhassam a következményeket. Nem tudok jósolni, ahogy ma szokás, szilárd alapról akarok elindulni, hogy helyesen megvilágítsam a kérdést. Elmondom, hogy a ruszin, a rutén, a kárpátorosz vagy — amint én szeretem nevezni — a magyar-orosz tulajdonképpen hogyan jutott

honnét való, milyen a nyelve, hová irányítja vallása, területe, gazdasági helyzete. Ha mindezt megállapítottam, feltehetem azt a kérdést, vajjon milyen lehet a jövőben a rutén nép sorsa.

Mindenekelőtt tisztázzuk az elnevezést. A legrégebb latinnyelvű okmányainkban fordul elő a „rutenus“ kifejezés. A legelső okmányszerű hiteles feljegyzésben „sepulchra rutenorum“ (a rutének temetője) kifejezés szerepel, itt fordul elő legelőször érmék a népnek neve. A külföldi latinnyelvű tudományos irodalom is ruténnek nevezi. Ezt a kifejezést mi is átvettük, úgyhogy a legutóbbi időkig így neveztek őket. A nép magát ruszinnak nevezi. Hiába mondanak akármit, ez a név nem sértő. Én éltem ennek a népnek körében, ismerem ennek a népnek a lelkét, soha nem hallottam azt, hogy ezt sértőnek találta volna. Ők saját magukat is ruszinnak nevezik, sőt költőjük, Duchnovics is ezt a kifejezést használja a ruszin nép himnuszában.

A csehek a „Kárpátorosz“ elnevezést használták: Podkarpatska Russ. Ez volt számukra a legkényelmesebb, mert ez ha akarom csehül van, ha akarom tótul, ha akarom ruszinul. Lefordítva magyarra: kárpátalji orosz, kárpátorosz. De vajjon nem kárpátorosz-e az is, aki a Kárpátok északi lejtőjén lakik? Nem látom semmi szükségét annak, hogy minden további vizsgálat nélkül egyszerűen lefordítsuk és átvegyük ezt a kifejezést, mert nincs szükségünk rá. Ennek a népnek a történetéről Duliskovics János írt egy munkát „A magyar-oroszok története“ címmel. így nevezte őket akkor, amikor még nem merült föl az ukrán kérdés. Volt aztán egy orosz tudós, Alexej Petrov, aki életének javát arra szentelte a pétervári akadémia megbízásából, hogy esztendőkön keresztül a ruszinok közt tartózkodva, megírja nagy munkáját erről a népről, őt ugro-russi, vagy ahogy mi ejtjük ki, uhro-russi, tehát

magyar-orosz népnek nevezte el őket. Az volt a meggyőződése, hogy ez az elnevezés jellemzi legjobban az egész orosz család kisorosz ágából kiszakadt népet. Tehát nemcsak itteni történetírók, hanem maguk a szláv tudósok is azt tartották a háború előtt, hogy ez a név a legalkalmasabb, a legjellegzetesebb ennek a népnek az elnevezésére. Valóban csodálkozom azon, hogy miért nem szabad nekünk ezt a kifejezést használnunk. Ez nem propaganda, ez igazság, amelyet nemcsak mi ismertünk fel, hanem azok a szláv filológusok is, akik ezzel a kérdéssel foglalkoztak. Nem ok nélkül mondják ők, hogy uhro-russi, magyar-orosz. Ez az elnevezés a leghelyesebb és fejtegetéseim során mindjobban be fogom bizonyítani, hogy nyugodtan használhatjuk ezt a kifejezést.

Hogyan került ide ez a nép? Autochton őslakó-e, vagy telepítés révén jött be? Mindenekelőtt megállapítom azt, hogy Magyarországnak ez a része, legkiválóbb történettudósaink szerint — különösen Tagányit említem meg közöttük — áthatolhatatlan ősreneteggel borított vidék volt. Oklevelünk van arról, hogy Béla király életét a rátamadó bölénytől az utolsó pillanatban mentette meg ezen a vidéken a bölények vadász mestere, akit ezért a tettéért emelt a király nemességre. Ez a vidék tehát bölények tanyája volt, ez az állat pedig nem él meg ott, ahol emberek élnek. Gyepű volt ez a rész, így nevezték történetíróink. Áthatolhatatlan, áthághatlan védő-öv, amelyet meghagytak nemcsak a Kárpátok déli, hanem az északi lejtőjén élő népek is. Sőt Galíciában a rutének felhasználták a Dnyeszter vizét és mocsarait is védelmi berendezkedésül. Ezeket az erdőket a tatárjárás után nem lehetett többé védelmül felhasználni és a gyepük kapuit sem tudták az örök többé megvédeni, mert Batu kán tatárai ezeket felégették. Hasznavehetetlenné vált tehát, mint védelmi öv. Ekkor kezdődtek a telepítések. Most

következik a magyar-orosz nép életének legfontosabb mozzanata magyar szempontból.

Rá kell ugyanis mutatni arra a különbségre, amely a galíciai részen lévő, ott őslakó, szintén rutén és szintén kisorosz nép és a magyar orosz nép között van. A kisorosz nép ősi idők óta ott lakik és életét ezen a területen fel tudta fokozni az állami létig. Ott keletkeztek azok a kisorosz osztályfejedelemségek, Halics és Lodomér, amelyek már az Árpád-házi királyok korában meglehetősen virágoztak. Nagyon jól tudjuk a történelemből, hogy Árpád-házi királyaink közt folyó harcokban milyen szerepet játszottak, szükség esetén oda menekültek Galícia területére. Ez a terület később litván, majd lengyel uralom alá került, itt kezdődik azután az, amit ukrán történelemnek szoktak nevezni. Ennek a népnek a története állandó harc az elnyomó másik szláv néppel, a lengyelekkel szemben.

Most menjünk a Kárpátok déli lejtőire. A magyar nemes urak elhívták birtokaikra az Erdélyben már jól ismert kitűnő favágó és famunkás ruténeket. Nyelvjárásuk világosan bizonyítja, hogy Moldván, Havasalföldön keresztül jöttek Erdélybe. Ezt bizonyítják oly kölcsönszavak, melyeket az erdélyi magyarság ettől a néptől vett át, s néhány erdélyi helységnévben előforduló „orosz“ szó is. *Nem Galíciából, Hálicsból vándoroltak be, hanem egészen más, északi kisorosz csoportból; Volhíniából és Podoliából jöttek, nem egyszerre, hanem lassanként a telepítés révén.*

Uraik megszerették őket. Feladatuk volt, hogy megteremtsek ezen a területen a gazdasági kultúrát az erdők kiirtásával és az emberi életre alkalmassá tegyék ezt a vidéket. A telepítések időközönként történtek, úgymint a szepességi hasonló célú német telepítések a soltészségekben. A rutén telepítések különböző helyeken, különböző

urak vadászterületeire történtek. A nyelvjárások még ma is őrzik ennek a fokozatonként! telepítésnek az emlékét. Külön nyelvcsoporthoz vannak Kőrösmezőtől a Szepességig, ahol már a tót nyelvet vették át. Az erdőket irtva haladtak felfelé, századról-századra. A telepítések is úgyszólván teljesen lezárultak Nagy Lajos alatt, midőn Koriatovics Tódor vezetése alatt az utolsó nagyobb csoportot telepítették be. Amikor százados munkájukkal az erdőket irtva elérték a tetőt, a ma úgynevezett Verhovinát, ott találkoztak a másik oldalon élő szlávokkal, de köztük az érintkezés nem válhatott állandóvá. Elkezdődött a XVII—XVIII. századoktól kezdve az átszivárgás, de ez sohasem volt erős, hiszen általánosan tudott tény, hogy a völgyekben lefelé, a folyók vize mellett szoktak haladni a közlekedési utak, ők is úgy úsztatták le a fát a tiszavölgyi magyar községekbe, azokkal érintkeztek, mert nekik azokra volt szükségük az élelmezés céljából és a havasi pásztorkodásból származó termékek eladására. A galíciai ruténségtől eltérően sohasem alkottak osztályfejedelemséget, sem más politikai alakulást nem ismeretek. Itt nem fejlődött ki olyan gyűlölet, mint a galíciai ruténség és urai: a lengyel nemesség, a slachta között; ellenkezőleg, a magyar urak igen megszerették a magyarországi népet. Szeretetük nemcsak platonikus volt, hanem eredményes faipari munkájukért megjutalmazták őket mindenféle kedvezményekkel. Azt olvassuk a tizedleírásokban, hogy „ruteni non decimant“. (Ez 1495. 45. t.-c.-be is belekerül.) Mivel nem viselték azt a súlyosabb adóterhet, amit a többi jobbágynépek, csakhamar gazdaságilag is megerősödtek. Míg a Kárpátok északi lejtőjén, Galícia területén egészen másként alakult a viszony a földesúr és jobbágya közt, addig a magyarság és a ruszinok közt bensőbb viszony fejlődött ki és az urak a nép hűséges, ragaszkodó természetét meg is jutalmazták. Belső udvari

szolgálatra is kerültek csakhamar annyira, hogy Mária királynőnek főajtónálló mestere „Tésza rutenus“.

Így lett a ruszin nép a „fidelissima gens“, Rákóczi fejedelem hűséges testőrsége, amely kitartott vele végéig és emlékét ma is őrzi.

A bécsi udvari kamara nem jó szemmel nézte a rutén jobbagyság kiváltságos helyzetét és megvagyonosodását. Számos előterjesztést tett a rendi országgyűlés, a diéta elé, amelyben kifogásolja, hogy ennek a „jött-ment népnek“ kevesebb jobbagyi terhet kell viselnie, mint a magyarnak az Alföldön. A diétákon a felvidéki nemes urak felszóltak és tiltakoztak az ellen, hogy a bécsi kamara hozzá merjen nyúlni ehhez a néphez. Így nem is teljesítették a kamara kéréseit. *Hodinka** a ruszin nép kiváló történetírója, tanulmányában egykorú adatok alapján feldolgozta a nép gazdasági helyzetének egész történetét. Innen láthatjuk, hogy a Rákóczi-szabadságharc leverése előtt egy-egy jobbagynak 4 lóva, 4 ökre, 100 juha is volt, sőt a leggazdagabbnak 12 ökre és 300 juha is. Községről-községre sorolja fel ez a tanulmány az adatokat, s mindenütt ilyen a helyzet. Ez természetesen egészen megváltozott a Rákóczi-szabadságharc leverése után. Az udvari kamara végre bosszút állhatott, s ez a bosszú súlyosan érintette a népet anyagilag.

A magyar-orosz nép története tehát teljesen egybefonódik a magyarral és abból kiveszi részét nemcsak a Rákóczi-harcokban, hanem 1848-ban is. Itt rá kell mutatnom arra, hogy a szabadság eszméje a szláv népeknél nem tartozik a legmagasabbrendű gondolatok közé. A magyar-orosz nép ezt az eszmét a magyarság gondolköréből vette át. A szabadságért harcol együtt a magyarral, s vele marad egészen 1919. május 8-áig.

• Hodinka Antal: A Kárpátalji Rutének lakóhelye, gazdaságuk és múltjuk. Budapest, 1923.

Jegyezzük meg jól ezt a dátumot, mert egyetlenegy nemzetiség volt ekkor, mely kitartott a magyar mellett. Nyíltan és határozottan kimondta 1918. november 9-én az ungvári nemzeti tanács, hogy továbbra is Magyarországhoz akarnak tartozni. Ezért mondták ki a Millerand-féle kísérőlevélben, hogy más a helyzet a rutén népre nézve. Itt a területet így határozták meg: „le territoire des Ruthènes au sud des Carpathes“, ami világosan utal arra, hogy a Kárpátok déli lejtőjén élő rutén nép kapja az autonómiát, amelyen keresztül ez a nép mindig ki fogja fejezhetni akaratát. Ez azonban sohasem következett be, mert a csehek későbbi szemfényvesztő kísérletei megakadályozták azt, hogy a rutén nép akaratát bármikor is kifejezhesse. De térjünk vissza a csatlakozás történetére. Az Amerikában élő rutének fiktív és szemfényvesztő népszavazása, egy hamis szolyvai nemzeti tanácsi határozat és az eperjesi nemzeti tanács határozata volt Párizsban a döntő a Tardieu-bizottság előtt. Amerikában más szláv népek, csehek és tótok is résztvettek a szavazásban, mert hatszáz ezren szavaztak, holott a hivatalos statisztika sem Amerikában, sem az óhazában nem tudott akkor ennyi ruténról; Szolyván sohasem volt nemzeti tanács; az eperjesi nemzeti tanács pedig nem lehetett illetékes, mert a csehek az eperjesi területet soha, a mai napig sem ismerték el rutén területnek. Ezekben a hamis alapokon csatolták a magyar-orosz népet Csehszlovákiához. Hozzátehetjük még azt is, hogy Hennoque tábornok, aki Ungvárott a cseh hadsereg élén állt, a várost védve a vörösök ellen, kiáltványában felszólította a magyar hivatalnokokat, maradjanak a helyükön, mert ez csak stratégiai megszállás és semmi más nem jelent.

A döntés mégis ezen hamis adatok alapján történt meg. Amíg más népeket az entente hatalmak a nemzeti-

ségi elv alapján már előre odaígérték a szomszéd államoknak, addig a ruténekre nézve ilyen ígéret nem történt; nem is történhetett, mert a rutén és a cseh a nemzetiségi elv alapján nem tartozott együvé. A csehek rögtön felismerték az északkeleti szláv korridor jelentőségét. Rájöttek arra, hogy ez őket Moszkvával köti össze, ha nem is közvetlenül, de megvan a vasúttal a kapcsolat Csemovicon és Kieven keresztül és megvan egyszersmind az út is, amely arra vezet, habár közbül van Besszarábia is, amit Románia kapott meg. A cseh uralomnak minden törekvése az volt, hogy megtartsa ezt az összeköttetést arra az esetre, ha Oroszország újra feltámad, s *ekkor neki az északkeleti szláv korridor biztosítva lesz.* Ezt ki is fejezte nemcsak Kramár, hanem Masaryk is, aki azt mondta a szovjetkövetnek, amikor a szovjethadseregek Varsó alatt álltak, hogy Ruszinszkó „un depot irregulier“ (egy rendkívüli letét), ez most nálunk van, de majd visszaadjuk.

Ez volt a csatlakozás igazi története és ezután következett a cseh uralom, amely folytatta a divide et impera elvének az osztrákoktól megtanult politikáját. Hogyan fogtak ehhez a munkához? Nagyon egyszerűen úgy, hogy igyekeztek megosztani a népet területileg, nyelvileg és vallásilag. A területi megosztás könnyű volt. A Hennoque tábornok által csak stratégiainak jelzett határt hagyták meg továbbra is, mitsem törődve a cseh alkotmányba becikkelyezett 1919. évi szeptember 10-i St. Germain-i szerződéssel. Podkarpatska Russ tehát egy csonka rutén terület volt a cseh uralom alatt főként azért, hogy ha esetleg kikerülhetetlen lenne az autonómia megadása, minél kisebb legyen az a terület, amelyen azt be kell vezetni.

Megosztotta a népet a cseh politika a nyelv kérdésében is. A nyelvi kérdés kapcsán most eljutottunk az ukrán propagandához. A csehek beeresztették ide a

Lengyelországból kiüldözött ukrán agitátorokat, Svájcból is jöttek ilyen agitátorok. Természetesen ezek teljesen az ukrán propagandának szentelték magukat. A népnyelvet, az uhro-russit fejlődésképtelennek nyilvánították, s ezért a csehekkel bevezették az elemi iskolákban az ukrán nyelvet. Ezzel szemben azonban a nagyorosz irányzatú agitátorok a nagyorosz irodalmi nyelvet akarták elfogadtatni és a cseh kormány ennek az irányzatnak is engedett. Így két különböző nyelvű iskolatípust teremtettek meg, amelyek közt a nép saját nyelve szorult háttérbe.

Mindenek előtt meg kell állapítanunk, hogy az ukrán mozgalmat újabb időkben Ausztria indította meg az abszolutizmus alatt politikai célokból. Az újabbkori galíciai ukrán politika Stadion miniszter nevéhez fűződik, ő felismerte, hogy az az állandó harc, mely századról-századra folyt a lengyel nemesség és a területükön élő ősi kis-oroszság, a rutenség között, nagyon jó lesz a „divide et impera“ elvének megvalósítására. Persze ezt ideologikusan kell elkezdni. Elkezdődik tehát egy nemzetiségi mozgalom ideologikusan, felülről. Ebből a célból Lembergben egyetemi tanszéket állítanak fel. Bécsben egy ukrán nyomdát alapítanak s ennek révén terjesztik az ukrán irodalmat és próbálnak egy nyelvjárást uralkodóvá tenni. Ez sikerül is. Létrejön az ukrán irodalmi kör Scsevcsenko neve alatt, mely hivatva van az ukrán irodalmi termékeket és elsősorban a szépirodalmat kiadni. Ha azonban elő vesszük a Scsevcsenko első köteteit, azt fogjuk találni, hogy az ukrán irodalom felhasználja a máramarosi népnyelvet. Így azokat a meséket, mondákat és költeményeket, amelyeket főleg a naptárakból tudtak megszerezni s ezeket adják ki ukránok gyanánt. Világos bizonyítéka ez annak, hogy az uhro-russi nyelv életképes, különben nem dicsekedtek volna költészetével, mint ukránnal. Itt tűnik ki, hogy mennyire találó a magyar-orosz elnevezés, mert *ez a nyelv szókin-*

csében, logikájában, grammatikájában és egész felépítésében magán viseli a magyar hatás bélyegét, mint ahogy a máramarosi magyar nyelvben is vannak kifejezések, amelyeket a ruszinból vett át. Azt mondja Petrov, hogy a kis-orosz nyelvcsaládnak ez a tájszólása itt ezen a területen, ennek a hatásnak a befolyása alatt egy különálló nyelv lett.

Amilyen ellenséges indulattal fogadta a nép az ukránokat a múltban, úgy ellenségesen viseltetett ezzel a nyelvvel szemben is. Meggyőződésem és értesülésem szerint ma is ez a helyzet, midőn el akarták venni a néptől nyelvét, nemcsak az ukrán, hanem a nagyorosz nyelvi propaganda is szemben találta magát a nép nyelvével. Igaz, hogy a nagyorosz nyelv és irodalom olyan nagy fejlettséget ért el, hogy azok, akikben a nagyszláv gondolat él, ebben a rendkívüli vonzóerejű tényben keresik az északi szlávok boldogulásának további útját. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy éles különbségek választják el az ukránokat a nagyoroszoktól, éppúgy, mint ezt az uhro-russitól. A cseh uralom alatt is csak politikai eszköz volt a nyelv. Az a gondolat szerepelt a háttérben, hogy ha Oroszország fel-támad, a nagyorosz nyelv, ha pedig előbb Ukrajna léte-sülne, úgy az ukrán nyelv lesz az összekötő kapocs az északi szláv népek között.

Most áttérek a vallás kérdésére, a nyelv kérdésével kapcsolatban. Ez a vallás eredetileg ortodox, ezt hozták magukkal, Szt. Cyrill és Method keresztény ortodox val-lását. A pravoszláv hitet megtartották egészen Mária Teré-zia koráig. Nagyon értékes missziós terület lett ez a vidék a XVII—XVIII. század fordulóján De Camillis munkácsi püspök alatt. Olyan kiváló ember volt, hogy értekezés jelent meg róla Párizsban,* francia nyelven. Mária Terézia alatt megtörténik a szent unió. A ruszin nép Rómához

* Émile Legrand: R. P. Jean De Camillis. Paris, 1899.

csatlakozik, megtartja a keleti szertartást, orientális rítusú katolikussá, mint ma mondjuk görög-katolikussá lesz s ezzel belép a nyugati kultúrkörbe. Így elszakadt a keleti hatásoktól éppen úgy, mintahogy elszakadtak a lengyelek: *Minél jobban és minél több kapoccsal fűzi Nyugat magához, annál erősebb a magyar befolyás, annál biztosabb, hogy megmarad magyar-orosznak. Ha az ortodoxia révén átkerül kelethez, akkor természetesen egész lelkével a keleti ideológiához tartozik.* Az unió zavartalan fennállott, ennek hatása alatt maradt ez a nép, míg magyar uralom volt, bár az 1850—60-as években voltak pánszláv ortodox kísérletek — az ortodox vallásban ugyanis mindig pánszláv gondolat rejtőzik — de ezeket, minthogy minden törvényes alapot nélkülöztek, a magyar kormány kiküszöbölte.

1913-ban fedeztük fel megboldogult unokafivéremmel, Illés Andorral (aki akkor Máramarosszigeten ügyész volt), az én kerületemben — akkor voltam először a rutének képviselője —, szülővárosomban, Huszton, hogy a közeli Iza községben éjjelente valami pap keresztel és bérmál. Ez volt Kabalyuk, a schizma hőse, aki ma is ott van Huszton. Tényleg ruszin volt. Kőrösmezőn született, onnan vitette ki az orosz népjóléti bizottmány, mely tulajdonképpen pánszláv komité volt, az Athosz hegyére, ott felnevelték és visszaküldték a világháború előtt, hogy kezdje el a vallási propagandát. Amikor egész Kelet-Galícia alá volt aknázva, akkor itt folytatták a munkát Kabalyukkal. Vallási per lett a vége. Azzal védekeztek, hogy a hatóságok a vallást üldözik, de világos volt, hogy a vallás leple alatt pánszláv agitációt folytattak és valóságos lázítást kezdtek el. Ott voltak az imakönyvek, amelyekben a cárhoz intézett imában benne volt, hogy ez a föld a tiétek és az Atyuska onnan ki fogja kergetni a magyarokat. Meg lehetett találni a lázítás fonalát, minden nyom Csernoviczba vezetett. A magyar bíróság elítélte Kaba-

lyukot és társait. A legnagyobb büntetést Kabalyuk kapta. Amidőn a világháború után ennek a területnek a megszállása bekövetkezett, Kabalyukot, büntetése letelvén, azonnal ott találjuk, szerepét tovább folytatva, hogy ortodox püspök lehessen, de nem tudott püspök lenni, mert a csehek nem bíztak benne. Délszláv püspököket hívtak: Dozitheust Nisből és később Jozephust. Mindegyik kísérletezett, de mindegyik összeveszett Kabalyukkal. Hiába voltak a cseh állam anyagi áldozatai, hiába volt minden, ma sincs az ortodox egyház megszervezve Ruszinszkóban.

A cseh uralom alatt egy időben nagy tért hódított a schizma. Máramaros nagy része schizmatikussá lett. A schizmatikusok cseh hatósági asszisztencia mellett 64 templomot raboltak el. Ezekért a templomokért és egyházi földekért pereket indítottunk a brünni főtörvényszék előtt és tekintve, hogy a főtörvényszék bíráinak nagy része még az osztrák időből való volt, meg is nyertük ezeket a pereket. Így a schizmatikus mozgalom is visszaesést mutat, bár ma is még mindig mintegy százezerre tehető a schizmatikusok száma ezen a területen. Ma is van ott püspök. Jozephus után jött Damaskin szerb püspök, akit a belgrádi szent synodus küldött, ugyanez küldte Raicsot, a mostani püspököt, aki mióta Munkács vizzakerült, ott nem maradhat, mert hívei nincsenek. El kell mennie Husztra, mert még mindig ott élnek nagyobb számban a schizmatikusok, ott azonban szemben fogja magát találni az örökös püspökjelölttel: Kabalyukkal.

Már említettem a magyar-orosz nép területének kérdését és megállapítottam, hogy a cseh uralom megosztotta azt a területet, amelyen eredetileg a magyar-orosz nép letelepedett. *Ez a terület eredetileg, ha ugyanis azt nézzük, hogy hol éltek a ruszinok, a Felső-Tisza folyásánál lévő Kőrösmezőtől a Szepességben lévő Podolinig terjedő háromszög alakú terület.* Ennek a háromszögnek az alapja

Máramarosban van, két szára pedig hosszan nyúlik el, egyre keskenyedően, a régi határ mentén. A nyelvjárási különbségek nem téveszthetnek meg bennünket, valamint az sem, hogy az eperjesi egyházmegye területén tót befolyás alatt a ruszinok is tótul beszélnek. A vallás ma is világosan elválasztja őket, mert a tót latin szertartású vagy lutheránus, a ruszin pedig orientális rítusú és paleoszláv (egyházi ószláv) nyelvű, aminthogy a legrégebben is elválasztotta őket az, hogy a ruszinok tizedet nem fizettek. Egészen pontosan meg lehet tehát állapítani az eperjesi egyházmegye községeiben az egykorú tizedrendtartásokból és az úrbéri rendtartásból a ruszinokat. Szabatosan tehát a ruszin terület az eredeti munkácsi egyházmegye területe, amelyből később lett az eperjesi egyházmegye kihalva. *Ma tehát a két egyházmegye területe az igazi ruszin terület.*

Gazdasági helyzetükről már beszéltem. Elmondottam, hogy egészen Rákóczi harcaiig anyagilag jó helyzetük volt, aztán a bécsi kamara bosszúja elszegényítette őket. A múlt század 90-es éveiben nagyarányú kivándorlás indult meg Amerikába. Ez a kivándorlás folyton fokozódott. Különösen Pennsylvania bányáiba mentek bányamunkásnak, ott nagyon kedvelték őket, kitűnő munkásoknak bizonyultak s szépen kerestek. Ott is maradtak. Az amerikai ruténség szomorú szerepet játszott a Csehszlovákiához való csatlakozás kimondásánál. Megtévesztették őket, azt az ígéretet kapták, hogy autonómiát fog kapni az óhazai terület. Arra már a csatlakozás történeténél rámutattam, hogy nemcsak rutének szavaztak, hanem más szláv nemzetiségek is. Az amerikai ruténség a legújabb időkig megtartotta összekötését az óhazával, hiszen vallásilag a régi egyházmegyéjükbe tartoztak. Ma egy a munkácsi egyházmegyéből származó magyar püspökük van: Takács, aki

minden igyekezetével azon van, hogy fenntartsa a kapcsolatokat az óhazával.

Ugyanakkor, amikor az Amerikába való kivándorlás megindult, kezdte meg a magyar kormány ruténföldi „hegyvidéki akció“-ját. Egyike volt a legpéldásabb, legnagyobb és a leghatásosabb akcióknak. Boldog emlékü Darányi Ignác indította el, munkatársa Egán Ede volt. A ruszin nép gazdasági helyzetét valóban megváltoztatták, állatállományukat megnemesítették, faiparukat továbbfejlesztették és a hegyi iskolák megépítésével lehetővé vált az analfabétizmus megszüntetése. Az analfabétizmus hangoztatásával vigyáznunk kell, mert a nép a cyrill betűket ismerte, hiszen a templomban cyrillbetűs könyvből imádkozott. A gyermekeknek is kellett ismerniük a cyrill betűket, hiszen az apostolos könyvet nekik kellett felolvasniok.

Sokszor voltam Rómában is felvilágosítani az ottani köröket arról, hogy nem szabad ezt a háromszáz év óta unitus ruténséget az ukrán Bazilita-szerzetesekkel elukránosítani, *mert ha ezt a népet nem igyekszünk megtartani magyar-orosznak, akkor az nem mehet máshová, mint a nagyorosz propaganda karjaiba* és igen nagy kérdés, hogy a szent unió az ukránok révén, mint ahogy azt Rómában elképzelik, meg tudja nyerni Oroszországot. Sokszor hallottam Rómában és másutt is azt a kérdést, hogy mit tett a magyar kormány ezért a területért? Erre a választ gazdasági és kulturális téren egyaránt megadja a Darányi—Egán-akció, sajnos, ezt a háború kitörése félbeszakította, de annak eredményeit a csehek a Népszövetség előtt maguknak könyvelték el.

A csehek ezt az akciót nem folytatták, sőt még nyomorultabbá tették a ruszin földet azzal, hogy kirabolták sóbányáit, rablógazdálkodást vittek, Brünnbe szállították azt a sót, amelyre már szükségük nem volt, mindig félve és tartva attól, hogy egyszer nem lesz az övék. A faálló-

mányt nem tudták teljesen kipusztítani, mert a közlekedési eszközök hiányában nem lehetett az erdőket kitermelni.

Azt hiszem eleget bocsátottam előre történelmi előzményül azzal, hogy kimutattam a különbséget a magyar-orsz és a galíciai kis-orsz között. Hozzáfűzöm még, hogy amikor kint voltam a békedelegációban, Bánffy Miklós gróf közvetítésével Londonban megkaptam az angol expertek* munkáját. Még ma is őrzöm. A hegyek és a folyók nevén kívül minden ukrán forrásból volt véve. Pontrólpontra kellett kijavítanom a tévedéseket. Az angol tudósok sem ismerték a mi népünk történetét, jellegét, helyzetét. És ekkor sikerült bebizonyítanom, hogy itt nemcsak egy más népről van szó, hanem ez a nép 1919. május 8-áig kifejezetten Magyarország mellett akart megmaradni. Lord Curson később az angol parlamentben ki is jelentette, hogy a Millerand-féle kísérőlevélbe így került a ruténekre vonatkozó rész, mely az autonómiát biztosítja. Ez az angol expertek követelése volt.

Nagy ennek a területnek a gazdasági jelentősége, de csak a magyar Alföldre nézve. Állítom és bizonyítani tudom, hogy más környező hatalomra nézve ez a terület semmit sem ér. Csak a mi gazdasági egységünkben lehet hasznosítható. Ha a mi magyar-orsz népünket egy más hegy- és vízrajzi rendszerhez kötött néppel egyesítik, az ott csak tehertétel lesz. Hozzánk kell csatolni a magyar-orsz népet, ha csak nem akarják azt, hogy éhenhaljon, vagy kivándoroljon. A ruszin munkás csak a nagy magyar Alföldön találhatja meg életfeltételeit, mint kitűnő aratómunkás. Nemcsak kenyerét vitte innen évszázadokon át, hanem mindazt, ami őt magyar-orszá tette. A Tisza mentén századokon át foglalkoztak faiparral, úsztatták a fát,

* Hungarian Ruthenia. London, 1920.

szállították a sót. Ha túlnézünk a Kárpátokon, látjuk, hogy a Dnyeszter világa egészen más, ennek a vidéknek népe ott nem élhet meg. De vízi útjai sem vezetnek arra, hanem felénk, mint ezt mindenki tudja.

A magyar Alföld öntözésének problémája sem oldható meg másképp, mint annak a vízmennyiségnek a tárolásával, amely a Felső-Tiszában van. Már a háború előtti időkben építettek ott nagy völgyelzáró gátakat. Magam láttam több ilyen gátat. Így lehetne a vizet tárolni arra az időre, amikor az Alföldnek szüksége van reá és ez a vízmennyiség az Alföldön arannyá válhatik. Nemcsak Magyarországnak, hanem egész Közép-Európának érdeke, hogy az Alföldön az öntözési munka megindulhasson és így a magyar mezőgazdaság belterjes művelése lehetővé váljék.

A Ruszinföldön lévő só és fa nem olyan nagy érték a környező államoknak, amelyeknek elég van belőlük. Bányák is vannak a Ruszinföldön; van bauxit, szén és más kincse. Kevésbé szoktuk emlegetni, *de nagy kincs a víz-esésben rejlő energia is.* A Talabornak, a Nagyágnak és a Tisza több mellékfolyójának százméteres vízesei vannak.

Már a háború előtt kiszámították, hogy az itt produkálható energiával a Tisza mentén, a Tizántúl és a Duna-Tisza közének nagy részét lehetne ellátni mechanikai erővel, világítással stb. Lombardiát például a Svájcból jövő vízfolyásokból Poschiavóban nyert energiával látják el. Emlékszem, hogy gyermekkoromban Bocskó mellett egy svájci vegyészeti gyárat alapított. Talán most is megvan. A cseheknek nem állt érdekükben a Ruszinföldet iparosítani, más fejlett ipari államok sem törekednének erre. *Csak egy állam van, s ez Magyarország, amelynek érdeke a vízi energiák kihasználásával úgy iparosítani ezt a vidéket, hogy az ott élő ruszin nép is jobb megélhetéshez jusson.*

Elérkeztem fejtegetéseim végső konzekvenciájához. A reánk nézve örvendetes bécsi döntés a magyar-oros

föld városait ethnográfiai alapon hozzánk csatolta. Ungvár, Munkács és Beregszász a mienk. Ezzel természetesen a már előbb életképtelennek mondható terület még életképtelenebbé vált. Ez nem azt jelenti, hogy a városokat adjuk vissza, mert akkor sem lesz életképes, hanem azt jelenti, hogy ezekhez a vallásilag is nagyon fontos városokhoz tartozzék egész Ruszinszkó.

Hajlandó vagyok azt az állítást is megkockáztatni, hogy népi („völkisch“) alapon is idetartozik. Azt mondják, a történeti jogok ideje lejárt, a gazdasági kérdést pedig másképp is meg lehet oldani. *Ha azonban ez a nép a százados együttélés folytán magyar-orosz, uhro-russi lett, akkor jogunk van hozzá.* Az, hogy a nép nyelve szláv maradt, fényes bizonyítéka annak, hogy nem volt nálunk nemzetiségi elnyomás. Nem vagyok azonban hajlandó a nemzeti lélek kritériumául egyedül a nyelvet elfogadni. Ha csak a nyelvet veszem, akkor az ír és az északamerikai is angol; akkor a svájci Bündlet német, bár nem tartja magát annak, pedig németül beszél. Kelet-Poroszország a német birodalom egyik büszkesége. Én úgy tanultam a német történelmi könyvekből, hogy ezt a nagy területet a német lovagrend hódította meg. Ma völkisch alapon méltán mondhatják, hogy Ostpreussen a német birodalom integráns része. Pedig szláv terület volt, amit helységnevek és családnevek bizonyítanak ma is. *Ha ez népi alapon Németország része lett, akkor a magyar-orosz nép is népi alapon hozzánk tartozik.*

A Ruszinföld Kelet kulcsa, Kelet kapuja. Amióta történelmet írnak, Európában, az összes északkeletről jövő támadások itt jöttek keresztül. Ezen a kapun jöttek a hunnok, a magyarság a maga nagyszerű honfoglalásával, itt tört be Batu kán a tatárjáráskor és itt jött Naukov tábornok a világháború alatt egészen Máramarosszigetig, s bár csak néhány napig, innen hirdette a keleti nagyorosz

feltámadást. *Ez tehát egy kapu, amelyen nemcsak harcok keleti népek szoktak bejönni, hanem a keleti eszmeáramlatok is innen jönnek Nyugat felé.* Amikor a magyar-orosz nép a magyarral együtt állt őrt ennél a kapunál annyi sok száz éven át és védte itt a Nyugatot, akkor egész Közép- és Nyugateurópa békésen élvezte a nyugati kultúrát. A pánszlávizmus, a bolsevizmus, avagy az újra feléledő orosz nacionalizmus, mely a jelen után ítélve visszahatásképpen el fog jönni, mind ezen az úton keresi Európa felé az utat. Ruszinszkó kérdésénél tehát nemcsak magyar érdekről van szó, hanem Európa érdekéről is.

Ez a terület, amint láttuk, tehát teljesen a magyar medencéhez tartozik nemcsak földrajzilag, nemcsak politikailag, hanem eszmeileg is, úgyhogy Európának és első-sorban Közép-Európának érdeke, hogy odatartozzék továbbra is, ha a jövőben keletkező nagy keleti eszmeáramlatoktól mentesen, nyugodtan akar élni.

A kiadásért felelős:

Dr. Egyed István egyetemi tanár, az Országos Nemzeti Klub főtitkára.

30.445. — Kir. Magy. Egyet. Nyomda, Budapest. (F.: Thiering Richárd.)